

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Članovi privatnog obezbeđenja, koje je uprava Filozofskog fakulteta u Beogradu angažovala da spreči dvonedeljnu blokadu, prilikom sukoba sa studentima 3. novembra, pretili su fotografu dnevnog lista „Pravda“ da će ga izbaciti iz zgrade, a novinara istog lista, Srećka Milovanovića, grubo vređali. Predsednica Udruženja novinara Srbije, Ljiljana Smajlović, izjavila je da je sve što se desilo na Filozofskom fakultetu sramotno, a da je napadom na novinara prekršen Zakon o javnom informisanju. Ona je ukazala da je fakultet javna ustanova, a protest studenata događaj od interesa za javnost, sa koga su novinari imali pravo da izveštavaju.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da je javno informisanje slobodno i u interesu javnosti. Niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. Zakon posebno naglašava da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. U medijima se slobodno objavljuju ideje, informacije i mišljenja o pojavama i događajima o kojima javnost ima opravdani interes da zna. Sloboda da se objavljuju informacije o događajima o kojima javnost ima opravdani interes da zna, nužno podrazumeva i slobodu da se takve informacije prikupljaju. Zakonom o javnom informisanju izričito je predviđeno i da javne službe, što univerzitet i fakulteti u njemu nesumnjivo jesu, a posebno i Univerzitet u Beogradu, kao državni univerzitet i fakulteti u njegovom sastavu, imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. U ovom smislu univerziteti i fakulteti apsolutno su izjednačeni sa državnim organima i organizacijama, organima teritorijalne autonomije i lokalne samouprave i javnim preduzećima. Vređanje i izbacivanje iz zgrade fakulteta, novinara i fotoreportera koji su izveštavali o studentskoj blokadi fakulteta, kao nesumnjivo događaj o kome je javnost imala opravdani interes da zna, predstavlja ozbiljnu i nedopustivu povredu slobode izražavanja.

1.2. Novinarka Rada Stajić i snimatelj Slobodan Gabrić, dopisnici iz Subotice Radio televizije Vojvodine, pokrajinske ustanove javnog radiodifuznog servisa, napadnuti su 4.

novembra u Bajmoku, prilikom uzimanja izjava o nerasvetljenim ubistvima i otmicama u ovom mestu. Napadač je novinarku Radu Stajić grubo drmusao, držeći je za vrat, dok je snimatelju Gabriću pokušao da otme kameru. Novinarska ekipa RTV pravila je prilog o nerešenim ubistvima u Bajmoku, a povodom sahrane žrtve, koja je pronađena zadavljena i zakopana u podrumu svoje kuće posle dvanaestodnevne potrage. Mediji su preneli da je novinarku i snimatelja napao čovek koji je čuvao kuću ubijene koja je povremeno boravila u inostranstvu. Dnevni list „Večernje novosti“ prenosi je da je maloletna kćerka istog čoveka, sa svojim mladićem nestala neposredno nakon što je prijavljen nestanak ubijene žene.

Zakonom o javnom informisanju izričito je predviđeno da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Njihov zadatak je nesumnjivo bio složen, budući da su izveštavali o nesrećnom i tragičnom događaju, koji uključuju lični bol i šok okoline koja je žrtvu poznavala. Međutim, ne postoje indicije iz kojih bi proizilazilo da su oni povredili Kodeks ili Zakon o javnom informisanju. Podsećamo da su u skladu sa važećim Kodeksom novinara Srbije, novinari dužni da poštuju privatnost, dostojanstvo i integritet ljudi o kojima pišu. Ovo pravo suženo je jedino kada je reč o javnim ličnostima, a posebno nosiocima javnih funkcija. Kodeks novinara Srbije posebno podvlači da novinari i urednici naročito treba da izbegavaju spekulacije i prenošenje nedovoljno proverenih stavova u izveštavanju o nesrećama i tragedijama u kojima ima stradalih ili su teško pogođeni materijalni i drugi interesi građana, kao i da u izveštavanju o događajima koji uključuju lični bol i šok, svoja pitanja prilagode tako da odražavaju duh saosećanja i diskrecije. Novinari su posebno obavezni da osiguraju da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena, fotografije ili snimka s njegovim likom, kućom, zajednicom u kojoj živi ili prepoznatljivom okolinom. Isto predviđa i Zakon o javnom informisanju, u skladu sa kojim se maloletnik ne sme učiniti prepoznatljivim u informaciji koja je podesna da povredi njegovo pravo ili interes. U konkretnom slučaju, na osnovu raspoloživih informacija, novinari su postupali u skladu sa etičkim pravilima profesije i važećim propisima. Ukazaćemo ipak, budući da bi to moglo biti relevantno za neki drugi slučaj, da je zabrana fizičkog ili drugog pritiska na medije i novinare bezuslovna, te da ni eventualna povreda Kodeksa novinara ili Zakona o javnom informisanju, čak i u slučaju u kome bi takve povrede bilo, ne opravdava samovlašće. Naprotiv, takva povreda samo pruža osnov oštećenom za eventualan sudski postupak. Samovlašće je i krivično delo za koje je Krivičnim zakonikom zaprećena novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine.

1.3. Novinarka, urednica i voditeljka informativnog programa TV Prva, Branka Nevistić, napustila je ovu medijsku kuću zbog, kako je izjavila, „velikog pritiska i nemogućnosti da profesionalno radi svoj posao“. Mediji su preneli da Branki Nevistić u Prvoj nije bilo

dozvoljeno da obrađuje određene teme i da su joj neki od gostiju bili zabranjeni. Dnevni list „Blic“ prenosi da je voditeljka pod pritiskom bila zbog političkih analitičara različitih ubeđenja, koji su, u emisijama koje je uređivala i vodila, raspravljali o državnoj politici prema Kosovu, a da je sve počelo zamerama zbog oštine sa kojom je, pre godinu dana, vodila intervju sa tadašnjom ministarkom telekomunikacija u Vladi Republike Srbije. Iz TV Prva nisu komentarisali razloge kojima je Branka Nevistić obrazlagala svoj odlazak, a saopštili su da se ona u ovoj medijskoj kući ponašala „krajnje neprofesionalno i nekolegijalno“, da je napustila radno mesto, odbivši da sasluša svoja dnevna zaduženja. Udruženje novinara Srbije (UNS) saopštilo je da ih je Branka Nevistić još u avgustu obavestila da je došla pod udar cenzure na Prvoj televiziji i da joj preti otkaz, jer njen poslodavac trpi pritiske „s vrha“ zbog sadržaja vesti koje ona uređuje. „Nevistićeva je kažnjena smenom s mesta producenta i voditelja informativnog programa zbog emitovanja političkog pogleda na Kosovo koji se razlikovao od stava državnog i političkog vrha“, kažu u UNS-u. Sa TV Prva su odgovorili da UNS nije pozvao drugu stranu kako bi utvrdio pravu istinu „i to sve u cilju vršenja pritiska, kaljanja ugleda i javnog linča jedne eminentne medijske kuće.“

Zakon o javnom informisanju predviđa da novinaru ne može prestati radni odnos, umanjiti se zarada, ni pogoršati položaj u redakciji zbog istinite tvrdnje objavljene u javnom glasilu u kome je zaposlen, ili zbog odbijanja da izvrši nalog kojim bi kršio pravna i etička pravila novinarske profesije, ili zbog odbijanja da izvrši nalog koji protivreči uređivačkoj koncepciji javnog glasila, kao ni zbog mišljenja koje je van javnog glasila izraženo kao lični stav. Sa druge strane, Kodeks novinara Srbije predviđa da je novinar dužan da konsultuje što više izvora i da im omogući da iznesu svoj stav. Slučaj Branke Nevistić koji će, kako obe strane najavljuju, završiti sudskim sporovima, potvrđuje da Zakon o javnom informisanju ne sadrži dovoljno precizne odredbe kojima bi štitio novinara od redakcijskih naloga kojima bi se od njega tražilo da postupa protivno novinarskom kodeksu, a i u meri u kojoj ih sadrži, ne postoji sudska praksa na osnovu koje bi se mogli donositi zaključci o tome kako sudovi te odredbe tumače. Ovo jeste važno u odnosu na privatne medije, ali svakako još važnije u odnosu na medije koji se finansiraju iz javnih prihoda i koji bi trebalo da vrše funkcije javnih servisa, a koji takođe nemaju redakcijske kodekse kojima bi regulisali prava novinara koji zbog drugačijeg mišljenja mogu doći i dolaze u sukob sa uređivačkom politikom svog medija.

1.4. Dnevni list „Danas“ u broju od 17. novembra, prenosi da je predsednik Nacionalnog saveta Albanaca, Galim Bećiri, gostujući na lokalnoj RTV „Aldi“ u Preševu, napao urednika Internet portala preševa.com, Dritona Salihua, optužujući ga da je produžena ruka srpskih tajnih službi i organizacija. Salihu je prethodno u svom mediju tražio polaganje računa o trošenju budžetskih sredstava od strane Nacionalnog saveta Albanaca. Redakcija portala, pozivajući se na informacije Ministarstva za lokalnu samoupravu i ljudska i manjinska prava,

objavila je da je Nacionalni savet Albanaca iz budžeta Republike Srbije, od 1. jula 2010. do 15. oktobra 2011. godine, dobio 16,5 miliona dinara. Salihu tvrdi da građani imaju pravo da znaju gde je taj novac potrošen, a budući da odgovore nije dobio od samog Nacionalnog saveta Albanaca, na svom sajtu objavio je skenirani dokument dobijen od insajdera iz samog Saveta, iz koga se, po njemu, vidi da je bilo netransparentnog trošenja novca.

Zakon o javnom informisanju predviđa da se u javnim glasilima slobodno objavljuju ideje, informacije i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima o kojima javnost ima opravdani interes da zna, osim kada je drugačije određeno zakonom, i bez obzira na način na koji je pribavljena informacija. Trošenje budžetskog novca svakako predstavlja temu o kojoj javnost ima opravdani interes da zna. Nacionalni saveti su tela koja predstavljaju nacionalne manjine u oblasti obrazovanja, kulture, obaveštavanja na maternjem jeziku i službene upotrebe jezika i pisma, te učestvuju u procesu odlučivanja ili odlučuju o pitanjima iz tih oblasti i osnivaju ustanove, privredna društva i druge organizacije iz ovih oblasti. Zakon o javnom informisanju ne sadrži odredbe koje bi se odnosile na javnost rada nacionalnih saveta, ali bi oni nesumnjivo morali da spadaju u krug organa koji, već i po Zakonu o javnom informisanju, imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost, pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. S druge strane, polazeći od zatvorenosti Nacionalnog saveta Albanaca prema jednom mediju u konkretnom slučaju, kao i neprihvatljivog napada njegovog predsednika na Dritona Salihua, postavlja se pitanje i kako će ovo telo vršiti svoje nadležnosti koje, u skladu sa Zakonom o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, ima u medijskoj sferi. Podsetimo, nacionalni saveti ovlašćeni su da osnivaju medije, da preuzimaju osnivačka prava nad državnim manjinskim medijima, ali i da daju predloge za raspodelu sredstava koja se dodeljuju putem javnog konkursa iz budžeta manjinskim medijima.

2. Sudski postupci

2.1. Apelacioni sud u Beogradu povećao je za po sedam meseci kazne zatvora Milošu Mladenoviću i Danilu Žuži i pravosnažno ih osudio na po godinu dana zatvora zbog napada na novinara nedeljnika „Vreme“, Teofila Pančića, 24. jula 2010. u Beogradu. Apelacioni sud je, kako se navodi u saopštenju, uvažio žalbu Prvog osnovnog javnog tužioca u Beogradu, u pogledu odluke o kazni, jer je prvostepeni sud dao prevelik značaj olakšavajućim okolnostima za Mladenovića i Žužu. Apelacioni sud našao je da nije bilo mesta ublažavanju kazne okrivljenima ispod zakonom propisanog minimuma, za krivično delo nasilničkog ponašanja. Apelacioni sud podsetio je na to da su Mladenović i Žuža bez ikakvog povoda napali Pančića, da su ga neposredno pre fizičkog napada pratili, idući za njim i kada je oštećeni menjao

linijski prevoz, čime su iskazali izuzetnu upornost da svoju odluku o napadu realizuju, bez obzira na „smetnje koje su se ogledale u činjenici da je oštećeni menjao prevozna sredstva“. Sud je našao da su kazne od po godinu dana zatvora srazmerne stepenu njihove krivice i nužne da izraze društvenu osudu za ovo krivično delo.

Podsetimo, Danila Žužu i Miloša Mladenovića policija je uhapsila devet dana nakon napada na Teofila Pančića. Sigurnosne kamere snimile su ih s leđa, zbog čega nisu mogli biti identifikovani samo na osnovu snimka, ali je identitet potvrđen DNK analizom, pošto su na predmetu kojim je Pančić pretučen, pronađeni tragovi njihovog DNK. Ovo je, nakon njihovog hapšenja, izjavio ministar unutrašnjih poslova, Ivica Dačić. Prvi osnovni sud u Beogradu osudio ih je u septembru 2010. godine na po tri meseca zatvora. U maju 2011. godine, Apelacioni sud ukinuo je tu odluku, našavši da Prvi osnovni sud u Beogradu nije tokom prvostepenog postupka pouzdano zaključio da su Mladenović i Žuža znali da napadaju novinara Teofila Pančića, kao i da li je motiv njihovog napada sama profesija Pančića i neslaganje sa sadržinom njegovih tekstova. Novom presudom Prvog osnovnog suda u Beogradu, koja je doneta 1. jula 2011. godine, ponovo su osuđeni na kaznu zatvora u trajanju od po 3 meseca. Odlučujući po žalbama na tu presudu, Apelacioni sud je uvažio žalbu Prvog osnovnog javnog tužioca u Beogradu i preinačio prvostepenu presudu, u delu odluke o kazni, osudivši Mladenovića i Žužu na godinu dana zatvora. Za krivično delo nasilničkog ponašanja za koje su Mladenović i Žuža osuđeni, zaprećena je kazna zatvora od šest meseci do pet godina. Ovom presudom dobili smo redak primer presude za napad na novinara koja nije na zakonskom minimumu, ili čak i ispod njega.

2.2. Apelacioni sud u Beogradu je prvostepenu presudu Osnovnog suda u Loznici napadaču na lozničkog novinara, Vladimira Mitrića, preinačio u delu o kazni, koju je udvostručio i, zbog krivičnog dela teške telesne povrede, Ljubinka Todorovića osudio na godinu dana zatvora. Mitrić je izjavio „Tanjugu“ da je upravo dobio pisani otpis presude izrečene posle dva pretresa, u septembru i oktobru, pred tročlanim većem Apelacionog suda kojim je predsedavao Sretko Janković. Apelacioni sud odlučivao je po žalbama koje su na prvostepenu presudu uputili osnovni javni tužilac u Sremskoj Mitrovici i Todorovićev branilac. Apelacioni sud je potvrdio prvostepenu odluku kojom je „zbog krivičnog dela teške telesne povrede“ Todorović „oglašen krivim“, a preinačio je prvobitnu presudu „samo u delu odluke o kazni“, osudivši optuženog „na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine“. U obrazloženju presude, Apelacioni sud je naveo da je prvostepenom presudom Todorović „oglašen krivim zbog krivičnog dela teške telesne povrede iz člana 53, stav 1 KZ RS i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od šest meseci“, u koju mu je uračunato vreme provedeno u jednomesečnom pritvoru. Po nalaženju Apelacionog suda u Beogradu, u pogledu odluke o krivičnoj sankciji, prvostepeni sud pri odmeravanju kazne nije u dovoljnoj meri cenio

otežavajuće okolnosti i to činjenicu da je okrivljeni oštećenog napao i naneo mu teške telesne povrede zbog tekstova koje je ovaj kao novinar pisao, kao i činjenicu da je ispoljio upornost u izvršenju krivičnog dela, s obzirom na to da je zadao više udaraca. Osim toga, prvostepeni sud nije uzeo u obzir kao otežavajuću okolnost ponašanje okrivljenog nakon izvršenja krivičnog dela. Stoga se, po Apelacionom sudom, izrečenom kaznom zatvora u trajanju od šest meseci ne može ostvariti zakonom propisana svrha kažnjavanja. Todorović je obavezan da plati i sudske troškove u iznosu od oko 100.000 dinara, kao i Mitrićeve troškove postupka u iznosu od 255.000 dinara. Napad na Mitrića, dopisnika „Večernjih novosti“, dogodio se 12. septembra 2005. godine u centru Loznice, u ulazu zgrade u kojoj je stanovao, oko 22 sata, a izveden je mučki, iza leđa, drvenim predmetom sličnom palici za bejzbol, pri čemu je Mitrić zadobio prelom leve podlaktice i druge teške telesne povrede.

Slučaj Vladimira Mitrića posebno je plenio pažnju javnosti zbog činjenice da on već šest godina, od kada je napadnut, živi i radi pod stalnim policijskim obezbeđenjem. Takođe, iako je napadnut po scenariju gotovo identičnom onom po kojem je ubijen i dopisnik „Novosti“ iz Jagodine, Milan Pantić, njegov napadač Ljubinko Todorović se tereti, a sada je i pravnosnažno osuđen, za nanošenje teških telesnih povreda, a ne za pokušaj ubistva. Da je delo u konkretnom slučaju bilo kvalifikovano kao pokušaj ubistva, kazna se mogla kretati u rasponu od pet do petnaest godina, dok je ona za nanošenje teških telesnih povreda u rasponu od šest meseci do šest godina. Po običaju srpskih sudova da, kada se o napadima na novinare radi, izriču kazne koje su na granici zakonskog minimuma, ili čak i ispod nje, i u prvobitnom i u ponovljenom prvostepenom postupku, Ljubinko Todorović bio je osuđen na minimalnu kaznu zatvora predviđenu zakonom. Sada je Apelacioni sud tu kaznu udvostručio i bivšeg policajca Todorovića osudio na godinu dana zatvora. Nalogodavci napada na Vladimira Mitrića, međutim, još uvek nisu otkriveni, niti postoje bilo kakve informacije da se ikakva istraga u tom smislu uopšte vodi. No, sama činjenica da je i u ovom slučaju, kao i u slučaju presude napadačima na Teofila Pančića, Apelacioni sud konačno presudio tako što je našao da se kaznom u visini zakonskog minimuma „ne može ostvariti zakonom propisana svrha kažnjavanja“, ukazuje na mogući zaokret sudske prakse u Srbiji, koja je do sada, po pravilu, napadačima na novinare izricala kazne koje su bile u visini zakonskog minimuma, a često i ispod njega.